

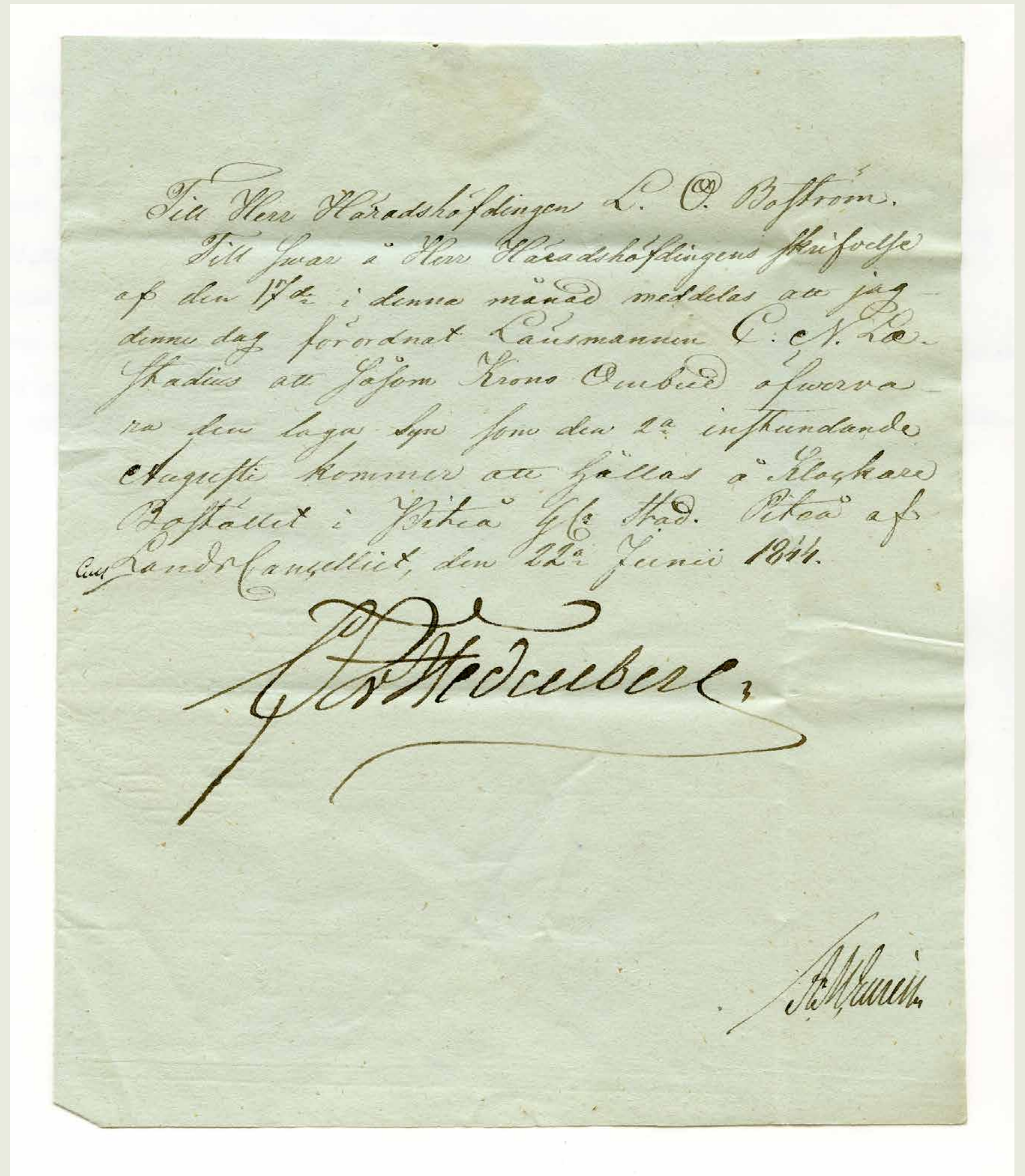
Länsindelningen efter 1809

Mellan åren 1816 och 1856 var Piteå residensstad i länet Norrbotten. Därefter flyttades residenset och länsstyrelsen till Luleå, något som länge omtalats i Piteå som en kupp iscensatt av luleborna. Någon kupp var det aldrig frågan om och faktum är att Piteå inte ens var den första residensstaden.

EFTER DET förödande Finska kriget 1808–1809, som slutade med att Sverige avträdde den östra rikshalvan (Finland) till Ryssland, aktualiserades frågan om den otillfredsställande administrativa situationen i Norrland. Från Nordmaling och Dorotea i söder ända till den Svensk-rysk-norska gränsen i norr fanns bara det väldiga länet Västerbotten, vilket upptog närapå en tredjedel av Sveriges yta. För att effektivisera förvaltningen delades länet i två delar och det nya länet Norrbotten uppstod. Förste landshövding blev Pehr Adolf Ekhorn, vilken bodde i Södra Sunderbyn. Residenset kom alltså att finnas där och kansliet, länsstyrelsen, fanns i Luleå Gammelstad.

EFTER EKHORN utsågs Georg Adolf Koskull till landshövding 1816 och han var bosatt i Piteå. Därefter kom ytterligare fyra landshövdingar att väljas, vilka alla bodde i Piteå, och därigenom blev staden den naturliga residensorten för länet. Piteå var en viktig och framträdande stad under denna tid, som länets största ort, residensstad, garnisonsstad och därtill lärosätesstad med skola sedan 1600-talet. Men varför ändrades detta?

ENLIGT SÄGNEN ska landshövdingens hustru ha tyckt att residenset var för kallt, varpå luleborna lovade henne en bättre bostad om hon flyttade till Luleå och därigenom skulle "kuppen" ha varit fullbordad.



Brev från landshövding C A von Hedenberg 26 juni 1844 till häradshövding L O Boström i Luleå, Piteå museums arkiv.

I SJÄLVA verket handlade det om att residensbyggnaden drabbats av röta, kansliet blivit för litet för att inrymma alla myndighetsfunktioner samt att platsen, mitt i staden, ansågs för brandfarlig. Dessutom var Piteå inte längre länets största stad, då Luleå genom bland annat sina industrier kommit att växa snabbare under de senaste åren. Efter att länets riksdagsledamöter fått uttala sig lät kungen 1851 meddela att Luleå skulle bli den nya residensorten.

LÄNET NORRBOTTEN upptar idag en fjärdedel av Sveriges yta och är ett mångfacetterat område, rikt på historia, naturresurser och upplevelser. Alltjämt är Luleå residensstad på goda grunder, om än piteborna med ett mått av humor gärna vill framhålla att det hela berodde på en kupp, iscensatt av luleborna.

Fredrika Bergström

I mitten på 1800-talet hade utvecklingen inom fotograferingskonsten gjort stora framsteg och en ny yrkesgrupp uppstod: fotografer. Det nya yrket blev en möjlighet för kvinnor att tjäna sitt eget levebröd. Fredrika Bergström blev Piteå stads första fotograf när hon 1866 öppnade sin ateljé.

PÅ 1850-TALET började kringresande fotografer besöka norra Sverige. De öppnade under en kort tid en tillfällig ateljé där ortsborna kunde fotograferas. Tekniken gick framåt och de små visitkorten blev allt mer populära. Det började dyka upp ateljéer på fler orter och många startades av kvinnor. Fotograf var ett nytt yrke som inte styrdes av gamla könsnormer utan var öppet för både kvinnor och män. Lagförändringar under 1860-talet gynnade kvinnor och möjliggjorde för dem att ägna sig åt hantverk och handel i egen regi.

FREDRIKA RUTBÄCK föddes 12 juli 1832 i Nederluleå. Hon var dotter till lantmätaren Johan Rutbäck och Catharina Bodin. Sommaren 1864 annonserar Fredrique Rutbäck och Amanda Nordberg att de ska öppna en Fotografisk atelier och att de hade gått i lära ”hos en av Stockholms förnämsta fotografer”. Våren 1865 etablerar de båda kvinnorna en ateljé i Luleå.

I NOVEMBER 1865 gifte Fredrika sig med färgaren Johan Fredrik Bergström från Piteå. Sommaren 1866 öppnade Fredrika ateljé i Piteå och blev den första fotografen på orten. Fotografering var under denna tid en säsongsverksamhet som främst bedrevs sommartid. För Fredrika är fotograferingen en av många inkomstkällor. Hon säljer även symaskiner, kläder och hygienartiklar under olika perioder. Parallellt med arbetet föder hon sju barn mellan 1867–1880. I mitten på 1880-talet upphör hennes annonser och istället annonserar bland annat Agnes Wikström att hon ”fotograferar alla dagar uti Fru Fredrika Bergströms Atelier”.



Fredrika Bergström, född Rutbäck, Piteåns första kvinnliga fotograf. Foto ur Alfild Axelsons porträttsamling, Norrbottens museum.

SÅ ÄVEN om Fredrika slutade fotografera fanns ateljén kvar och kanske fortsatte hon att lära upp unga kvinnor som ville bli fotografer. Mia Lundmark (senare Green) var fotografbiträde hos färgare Johan Bergström och Fredrika under 1893-94. Då var det dottern Alma Bergström som kallades fotograf och troligen hade övertagit verksamheten. Fredrika dog 28 april 1911, då hade hon varit änka i fem år. Hon var fotograf under ca 20 år och hennes bilder finns bevarade på både Norrbottens museum och Piteå museum. Det är porträttbilder på människor i olika åldrar och från olika samhällsgrupper. Bilderna visar på trender inom fotograferingen, hur visitkorten såg ut och vilken rekvisita som fanns i ateljén.

1800-tal

Långvik glasbruk

1798-1879



I Piteå museums samling finns denna butelj/vinflaska från Långviks glasbruk. Foto Piteå museum.

LÅNGVIKS GLASBRUK grundades 1798 och var landets nordligaste glasbruk. Det låg placerat i Långvik, utanför Rosvik mellan Piteå och Luleå. Det startades tack vare den goda tillgången av skog (ved) samt en hamn för stora fartyg. Grundare var kapten Lars Arvid Dahlberg och löjtnant Johan Peter Turdfjell. Bruket producerade ett varierat sortiment av fönsterglas, bruksföremål i form av glas, flaskor, burkar, mjölkbunkar och saltflaskor.

STÖRSTA DELEN av glaset skeppades till Stockholm för försäljning. Under 1800-talet började versamheten gå sämre och det skedde flera ägarbyten men ingen av dem lyckades höja glasbrukets lönsamhet. Under slutet av 1800-talet gick det allt sämre och produktion lades ner 1879.

Piteå - Infjärden 1827



Akvarell över Infjärden och byarna omkring med Öjebyn i mitten, målad av tecknaren/ritaren Olof Olsson (Ohlson), original i N J Ekdahls samling Raä, ATA.

UNDER NÅGRA dagar i början av augusti 1827 besökte prästen och fornforskaren Nils Johan Ekdahl Pitebygden. Med ett stadsanslag och för Kungliga Vitterhetsakademins utförde han under åren 1827–1830 forskningsresor i Norrland. Ekdahl registrerade och undersökte ett stort antal fornminnen, inventerade olika arkiv och upprättade dokumentförteckningar, insamlade och skrev av texter samt noterade säger och folkminnen. Besöket i Pitebygden resulterade i sexton sidor bevarade conceptanteckningar.

MED PÅ resan fanns tecknaren Olof Olsson som bland annat målade denna akvarell över Infjärden. Han avbildade även kyrkorna i Öjebyn och Piteå stad, vilka är de äldsta detaljerade avbildningarna av dessa byggnader. Olssons omnämns i Ekdahls reseberättelse som samvetsgrann med blick för detaljernas värde. Idag är hans teckningar ett intressant inslag i historieskrivningen.